

## XVI. Yüzyılda Akkırman Sancağı

Mustafa Işık\*

### Özet

*Bu çalışmada, Karadeniz’in kuzey sabillerinde yer alan Akkırman şehrinin siyasi, iktisadi ve idari yapısı 701 numaralı ve 1574 tarihli tabrir defterine göre incelenmiştir. Bundan başka şehrin tahmini nüfusu ve şehir ekonomisindeki çeşitli vergilerin miktarları da besaplanmıştır.*

**Anahtar Kelimeler :** *Akkırman, Tabric Defteri, Osmanlı İmparatorluğu, Nüfus Araştırmaları*

### Giriş

Tarihte, Boğdan’ın bir başka deyişle Besarabya’nın güneyini oluşturan Akkırman, Kili, İsmail, Kahul ve Bender şehirlerinin meydana getirdiği bölgeye Osmanlı Devleti “*Bucak*” ismini vermiştir. Bucak’ın sınırları doğuda Turla (Dinyester) nehri, batıda Tuna nehri, kuzeyde ise Prut nehridir.<sup>1</sup> Akkırman şehri, Bucak’ın en güneyinde, Turla nehrinin Karadeniz’e döküldüğü yerde yer almaktadır.

Akkırman kelimesi beyaz şehir veya beyaz kale anlamına gelmektedir. Bu kelime, Osmanlılar’ın kendilerinden önce ortaçağda şehrin ismi olarak kullanılan ve “Beyaz Kale” anlamına gelen *Aspron, Castron, Catea Alba* ve *Aklibo* isimlerini Türkçe’ye *Akkırman* olarak tercüme etmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Osmanlı egemenliğinden sonra Rus hakimiyetine giren Akkırman’ın ismini Ruslar da, kendi dillerine Belgorod olarak tercüme ederek değiştirmişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere, şehrin ismi öteden beri *beyazkale* veya *beyazşehir* olup hangi milletin hakimiyetine girmiş ise ismi de o milletin diline anlamını kaybetmeden tercüme edilmiştir. Ancak diğer taraftan şehre, beyaz kale veya beyaz şehir anlamına gelmeyen isimlerin de verildiği görülmektedir. Örneğin ünlü Romen

---

\* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü

<sup>1</sup> Aurel Decei, “Bucak”, *İ.A, C.II*, İstanbul, 1979, s.742.

tarihçisi Dimitri Kantemir, Herodot'un tarihinde şehrin ilk isminin *Oksia* olarak geçtiğini belirtmektedir.<sup>2</sup> Ünlü Türk seyyahı Evliya çelebi ise şehrin ilk adının *Burgaz Konman* olduğunu belirtir.<sup>3</sup> Bundan başka şehrin ilk isminin *Tyras* olduğu da iddia edilmektedir.<sup>4</sup>

### **Akkirman'ın Siyasi Tarihi**

M.Ö VI.Yüzyılda bir Yunan kolonisi olarak kurulan şehir daha sonra Gotlar, Cermenler, Slavlar ve Türkler'in hakimiyetine girmiştir. Akkirman'a hakim olan Türkler sırasıyla, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler, Kumanlar, Tatarlar ve Gagauzlardır. Ancak bu Türk boylarından sadece Tatarlar ve Gagauzlar burada milli benliklerini koruyabilmişlerdir.<sup>5</sup> Diğer Türk boyları ise, yerli halk arasında erimişler ve asimile olmuşlardır. Günümüzde bu bölgede halen az da olsa Gagauzlar'ın ve Tatarlar'ın yaşadıkları görülmektedir. Tatarların milli benliklerini muhafaza etmelerinde, Kırım Hanlığı'nın uzun süre Osmanlı hakimiyetinde kalması ve hem Osmanlıların hem de Tatarların Müslüman olmalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, Türk boylarından olup ta Hıristiyanlığı tercih eden Gagauzlar'ın Osmanlı idaresinde etnik açıdan diğer Gayrimüslimlerden farklı sayılmalarına rağmen milli benliklerini ve dillerini muhafaza edebilmiş olmaları dikkate şayandır.

Akkirman 1241 yılında bir başka Türk menşeli kavim olan Moğolların hakimiyetine girmiştir. XIV.Yüzyılda İtalyan şehir devletlerinden Cenevizlilerin hakimiyetine giren Akkirman, XV. Yüzyılda, bölge halkının kendi milli oluşumu olan Boğdan prensliğinin bir parçası olmuştur.<sup>6</sup>

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu fetret devrini 1413 yılında sona erdiren ve bir bakıma Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılan Çelebi Mehmet, 1420 yılında Akkirman'ı denizden kuşatmış ancak ele geçirememiştir.<sup>7</sup> Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı tahtına geçmesi ve 1453'te İstanbulu fethetmesi, Osmanlı devleti açısından kuruluş sürecinin tamamlanması anlamına gelmektedir. Bundan sonra devlet imparatorluk sürecine girmiş ve devletin sınırları doğu-batı, kuzey güney ekseninde hızla genişlemeye başlamıştır. Fatih dönemindeki bu fetih politikası sonucunda, Eflak ele geçirilmiş ve artık Osmanlı etkisi Tuna deltasında ve Boğdan'da hissedilmeye başlanmıştır. Buna müteakiben, Fatih 1455 yılında Boğdan Voyvodası Petru Aron'u yıllık 2000 altın vergi vermeye mecbur etmiştir.<sup>8</sup> Bundan 1 yıl sonra da

---

<sup>2</sup> Dimitri Kantemir , *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi-I*, çev. Özdemir Çobanoğlu , İstanbul , 1998 , s.433.

<sup>3</sup> Evliya , Çelebi , *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* , sad. Zuhuri Danişman , C.VII , İstanbul , 1970 , s.283.

<sup>4</sup> Mustafa L Bilge , "Akkirman" , *DİA* ,C.II , İstanbul ,1989 , s.269.

<sup>5</sup> Aurel Decei , "Boğdan" , *İA* ,C.II , İstanbul , 1979 , s.697.

<sup>6</sup> Hamza Keleş , "Akkerman Sancağı'nda Yavuz Sultan Selim Han Vakıfları" *G.Ü ,Gazî Eğitim Fakültesi Dergisi* , C.XXI , Ankara ,2001 , s.180.

<sup>7</sup> Bilge , "a.g.m" s.269.

<sup>8</sup> İ.Hakkı Uzunçarşılı , *Osmanlı Tarihi* , C.2. Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1998 , s.78-79.

Fatih, Akkirman başta olmak üzere Boğdan'dan Osmanlı şehirlerine gelen tüccarlara ticaret izni verildiğine dair bir nişan-ı hümayun yayınlamıştır.<sup>9</sup>

Petru Aron'dan sonra Boğdan'ın yeni voyvodası olan Ştefan Çel Mare Fatih'e vergi vermeyi reddetmiş ve Osmanlı'ya karşı isyan etmiştir. Ayrıca 1475 yılında Fatih'in Kefe'yi fethetmesinden sonra İstanbul'a getirilen esirlerden bir kısmı buldukları gemiyi zaptetmek suretiyle kaçmışlar ve Kili sahillerine çıkarak Boğdan voyvodasına sığınmışlardır. Esirlerin teslimini isteyen Fatih, Ştefan'dan ret cevabı alınca bunun üzerine Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'yı Boğdan üzerine sefere memur etmiştir.<sup>10</sup> Ancak Ştefan Çel Mare, yapılan savaşta Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratmış ve bu başarısından dolayı, Papa kendisine "*İsa'nın Pehlivanı*" ünvanını vermiştir.<sup>11</sup>

Hadım Süleyman Paşa'nın seferi başarısız olunca, Fatih bizzat kendisi Boğdan üzerine sefere çıkmıştır. Ancak Ştefan, Osmanlı ordusunun geçeceği yerlerdeki ekili dikili alanları ve su kaynaklarını tahrip ettiğinden dolayı Osmanlı ordusu bu sefer esnasında büyük sıkıntılar çekmiştir.<sup>12</sup> Buna rağmen ilerleyen ordu, "*Akdere veya Razboien?*" denilen yerde Boğdanlıları mağlup etmiştir.<sup>13</sup> Fatih döneminde Boğdan'a yapılan seferler kısmen başarılı olmuş ve istenen neticeyi tam olarak verememişse de, Fatih'in bu seferleri, II.Bayezid'in Kili ve Akkirman'ı fethetmesine öncülük etmiştir.

Fatih'ten sonra Osmanlı tahtına geçen II.Bayezid, Karadeniz'in kuzeyinde çok önemli stratejik konuma ve yüksek gümrük gelirlerine sahip olan Kili ve Akkirman'ı mutlak surette fethetmek arzusunda idi. Bu doğrultuda, II.Bayezid 1483 yılında batıdaki en önemli rakiplerinden olan Macarlarla bir barış antlaşması yapmış ve bir bakıma batı sınırını emniyet altına almıştır.<sup>14</sup> Bundan sonra hazırlıklarını Kili ve Akkirman'ın fethi için yapan II.Bayezid, 1484 yılında hem karadan hem de denizden Kili ve Akkirman üzerine sefere çıkmıştır. II.Bayezid Tuna nehrini geçtiğinde kendisini, vasalı durumunda olan Eflak beyi karşılamış ve Eflak Beyi, Osmanlı ordusuna 20.000 kişilik ordusuyla hem yardım etmiş hem de kılavuzluk yapmıştır. Osmanlı ordusu Kili önlerine geldiğinde şehir kuşatma altına alınmış ve 10 günlük bir kuşatma sonucunda şehir düşmüştür.<sup>15</sup> Bundan sonra Akkirman üzerine yürüyen Osmanlı ordusu, Kırım Hanının da desteği ile Akkirman'ı kuşatma sonucunda ele geçirmiştir.<sup>16</sup> Fetih'ten sonra Kili ve Akkirman'ın kiliseleri camiye çevrilmiş, II.Bayezid hem

<sup>9</sup> Viorel Panaite , "Osmanlı Hakimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyinde Yayılışı : XIV ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan" , çev. Numan Elibol , *Türkler* , C.IX , Ankara , 2002 , s.211.

<sup>10</sup> Müneccimbaşı , Ahmed Dede , *Müneccimbaşı Tarihi II* , sad . İsmail Erünsal , Tercüman Gazetesi Yayınları , Tarihsiz , s.355.

<sup>11</sup> Uzunçarşılı , *a.g.e* , s.79.

<sup>12</sup> Uzunçarşılı , *a.g.e* , s.79-80.

<sup>13</sup> Mihail Guboğlu , "Fatih'in Ştefan Çel Mare Üzerine İki Boğdan Seferi (1474-1476)" , *Belleteri* , C.XLVII , Sayı 185 , Ankara 1984 , s.144.

<sup>14</sup> Uzunçarşılı , *a.g.e* , s.182.

<sup>15</sup> Hoca Sadettin Efendi , *Tacü't Tevarih II* , haz. İsmet Parmaksızoğlu , Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları , Eskişehir , 1992 , s.236-238.

<sup>16</sup> Hoca Sadettin Efendi , *a.g.e* , s.238-239.

kalede kalmak isteyen Gayrimüslimlere hem de gitmek isteyen Gayrimüslimlere izin vermiştir.<sup>17</sup> Fetihle birlikte Kili ve Akkırman, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in kuzeyindeki önemli üsleri haline gelmişlerdir. Bundan sonra Osmanlı Devleti buraları, özellikle de Kamanıçe ve Hotin'e hatta Lehistan'ın içlerine kadar donanma sevk etmeye müsait olan Turla nehri ağzındaki Akkırman'ı askeri üs olarak kullanmaya başlamıştır. Kili ve Akkırman'ın fethiyle Boğdan prensliğinin deniz ile bağlantısı kesilmiş ve buna bağlı olarak Boğdan prensliği ekonomik sıkıntılar çekmeye başlamıştır.<sup>18</sup> Diğer taraftan ise, Osmanlı devleti ile Kırım arasında karadan bağlantı sağlanmış ve hemen hemen Karadeniz'in bütün sahilleri Osmanlı hakimiyetine girmiş ve bunun neticesinde Karadeniz bir Türk gölü haline gelmiştir.<sup>19</sup>

Kili ve Akkırman şehirleri Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra Boğdanlılar tarafından çeşitli teşebbüslerle geri alınmaya çalışılmış ise de, Osmanlı Devleti bölgedeki egemenliğini uzun yıllar korumuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kili ve Akkırman'ın daha kuzeyinde yer alan ve Boğdan'ın merkezi sayılan Suçeva şehri de fethedilmiştir.<sup>20</sup>

XVII.Yüzyılda Akkırman, Rusların da kışkırtmalarıyla Kazakların saldırılarına maruz kalmıştır. Ancak bu saldırılarda Kazaklar, Akkırman'ı ele geçirememişlerdir. XVIII.Yüzyılın sonlarına doğru 1770 ve 1789 yıllarında Akkırman iki defa Rusların eline geçmiş ancak 1774'te Küçük Kaynarca ve 1791'de Yaş antlaşmalarıyla şehir tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.<sup>21</sup>

Akkırman'da Osmanlı hakimiyeti kesin olarak 1812 yılında imzalanan Bükreş antlaşmasıyla bitmiştir. 1484 yılında fethedilen Akkırman'da, 1770-1774 ve 1789-1791 yılları arasındaki 6 yıllık Rus işgali dönemini çıkardığımızda, Osmanlı egemenliğinin 1812 yılına kadar 322 yıl hüküm sürdüğünü görürüz. 1812 yılından sonra Akkırman artık Ruslar ve Romenler arasında hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. I.Dünya savaşı esnasında Rusya'daki ihtilalle birlikte bu bölge, özerkliğini ilan etmiş ancak 1920 yılında Romanya buraları işgal etmiştir.<sup>22</sup> 1940 yılında tekrar Rus hakimiyetine giren Akkırman'ın ismi 1944'ten sonra, Rusça'da Dinyester'in beyaz şehri veya beyaz kalesi anlamına gelen Belgorod Dinyesterovski olarak değiştirilmiştir.<sup>23</sup> Belgorod-Dinyesterovski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte günümüzdeki Ukrayna sınırları içerisinde yer almıştır.

---

<sup>17</sup> Mehmed Neşri , *Neşri Taribi II* , haz. Mehmet Atan Köymen , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları , Ankara , 1984 , s.212.

<sup>18</sup> Abdülkadir Özcan , “Boğdan” , *DİA* . C.VI , İstanbul , 1992 , s.269.

<sup>19</sup> Şerafettin Turan , “II.Bayezid” , *DİA* . C.V , İstanbul , 1992 , s.235.

<sup>20</sup> Uzunçarşılı , *a.g.e* , s.343.

<sup>21</sup> Bilge , “a.g.m” , s.270.

<sup>22</sup> Besim Darkot , “Akkerman” , *İA* , C.I , İstanbul , 1979 , s.251.

<sup>23</sup> Bilge , “a.g.m” , s.270.

### Akkirman Sancağının İdari Taksimatı ve Nüfus Yapısı

Akkirman, 1484 yılında Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra ilk olarak Rumeli Beylerbeyliğine bağlanmıştır.<sup>24</sup> 701 numaralı ve 1574 tarihli tapu tahrir defterimizdeki veriler Akkirman'ın, Cankerman(Özü), Kili, Bender, İbrail, Silistre, Hırsova ve Tekfurgölü kazalarıyla birlikte aynı eyalete tâbi olduğunu göstermektedir.<sup>25</sup> 1593 yılında Akkirman sancağı, Rumeli Beylerbeyliğinden ayrılarak yeni kurulan Özü Eyaletine bağlanmış ve Silistre ile birlikte Özü Eyaletinin sancak merkezi olmuştur.<sup>26</sup> Bu bilgiyi Evliya Çelebi'nin “*Özji Kalesi amansız yer olduğundan veziri Silistre, Akkirman ve Babadağı şehrinde oturur*” ifadesi doğrulamaktadır.<sup>27</sup>

701 numaralı mufassal tapu tahrir defterimizin birinci sayfasında “Fihrist-i Nevâhi der Livâ-i Silistre ve Akkirman” ifadesinden sonra ilk olarak “Kaza-i Akkirman” ifadesiyle Akkirman daha sonra diğer kazalar kaydedilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Akkirman'ın ilk olarak liva daha sonra kaza olarak yazılmasının temel nedeni muhtemelen Silistre ve Akkirman sancağının merkez kazasının, Akkirman şehri olmasıdır. Sancağa tâbi kazaların en başına Akkirman'ın yazılması bu tezimizi desteklemektedir.

Akkirman sancağının idari yapısında şehirde en küçük birim mahalledir. Kırsal kesimde ise en küçük idari birim karye(köy) ve çiftliklerdir.<sup>28</sup> Zira defterimize göre ; Akkirman sancağı dahilinde nahiye ve mezra bulunmamaktadır. Defterimize göre Akkirman sancağı, 24 mahalleden müteşekkil bir şehir merkezi (nefs-i Akkirman), 35 köy ve 62 çiftlikten oluşmaktadır.

Akkirman sancağının nüfus tespitine başlarken ilk olarak, Osmanlı şehir ve bölge araştırmalarında nüfus tespiti için çok önemli olan “*Hane ve Mücerret*” terimlerini açıklamakta fayda vardır. Osmanlı devleti bir bölgeyi fethettiği zaman oranın ilk önce arazi tahririni yapar ve oradaki halkın vergi verebilecek durumda olanlarını tahrir defterlerine hane, mücerret, ekinlü, bennak ...vs olarak kaydederd.<sup>29</sup> Bizim 701 numaralı defterimizde halk sadece hane ve mücerret olarak kaydedildiği için biz sadece bu iki terimi açıklayacağız. Buna göre hane, evli ve vergi verebilecek durumda olan ve anne-baba ve 3 çocuktan oluşan tahmini 5 kişilik aileyi ifade eden terimdir. Mücerret ise bekar olup, vergi

<sup>24</sup> Bilge , “a.g.m” , s.269.

<sup>25</sup> BOA,TT-701 , s.1.

<sup>26</sup> Orhan Kılıç , “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı : Beylerbeylikler / Eyaletler , Kaptanlıklar , Voyvodahklar , Meliklikler (1362-1799)” , *Türkler* , C.IX ,2002 , Ankara , s.893.

<sup>27</sup> Evliya Çelebi , *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* , sad..Zuhuri Danışman ,C.VIII , 1970 İstanbul , s.35.

<sup>28</sup>Çiftlikler her ne kadar idari yapılanmada , bir idari birim olarak sayılmasa da , biz burada çiftlikleri de idari bir birim olarak kabul etmekteyiz. Çünkü Akkirman sancağı dahilinde bir çok çiftliğin, bazı köylerden daha fazla nüfusa sahip olduğunu ve daha fazla vergi verdiğini tespit etmiş bulunmaktayız.

<sup>29</sup> Yücel Öztürk , *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600* , Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara , 2000, s.204-205.

verebilecek düzeyde geliri olan erkekleri ifade eden terimdir.<sup>30</sup> Ancak bazı araştırmacılar hane sayısını şehirlerde ve köylerde 5-7-10 hatta 15 kişi olabileceğini savunmuşlardır.<sup>31</sup> Gerçek hane sayısı hakkında çeşitli itilaflar olsa da umumiyetle kabul edilen sayı 5'tir. Mücerret ise evli olmayan kişi olduğu için her zaman 1 kişi olarak kabul edilmiştir. Biz de sancağın nüfus tespitinde, çoğunluğa uyarak, hane sayısını 5, mücerret sayısını 1 olarak ele alacağız.

701 numaralı tapu tahrir defterine göre Akkirman sancağının demografik ve ekonomik yapısını incelerken sancağı, şehir merkezi ve kırsal kesim olarak iki ayrı kategoride ele alacağız. Sancağın şehir merkezini Nefs-i Akkirman, kırsal kesimini ise sancağa tâbi köy ve çiftlikler oluşturacaktır.

### **Akkirman Sancağının Şehir Nüfusu**

Akkirman sancağı merkezinin nüfus yapısından önce, şehirleri oluşturan mahalle kavramını kısaca açıklamak gerekmektedir. Mahalle kelimesi Arapça kökenli olup, ikamet edilen yer, yerleşilen mekan anlamlarına gelmektedir.<sup>32</sup> Mahalle esasında şehirlerin en temel sosyal birimidir. Osmanlı şehirlerinde Müslüman mahalleleri camilerin etrafında kurulur ve genişlerdi.<sup>33</sup> Ayrıca hem cami hem de mahalle genellikle, caminin bânisinin ismini alırdı. Örneğin, Hacı Abdullah adlı kişinin ismi, Akkirman'da hem kendisinin yaptırdığı camiye hem de bu caminin etrafında kurulup gelişen mahalleye "Mahalle-i Mescid-i Hacı Abdullah" şeklinde verilmiştir.

Gayrimüslim mahallelerinin ortaya çıkışı ise Osmanlı şehir hayatıyla ilgilidir. Buna göre; Osmanlı şehirlerinde Müslümanlar ile Gayrimüslimler genellikle bir arada yaşamazlardı. İki kesim genellikle ticaret yapılan bedesten ve pazar yerlerinde birlikte bulunurlardı.<sup>34</sup> Bundan dolayı, Osmanlı şehirlerinde hem Müslüman hem de Gayrimüslim mahalleleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlı şehirlerinde Gayrimüslimler de kendi aralarında topluca yaşamazlardı. Osmanlı şehirlerinde birer Rum, Ermeni, Yahudi ve Çingene mahalleleri bulunurdu. Akkirman'da da Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin birlikte yaşamadıkları ve her iki kesimin de ayrı mahallelerinin bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Akkirman sancağının şehir nüfusunu oluşturan Müslim ve Gayrimüslim nüfus Tablo-1'de gösterilmiştir.

---

<sup>30</sup> Ömer Lütfi Barkan , "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" , *Türkiyat Mecmuası* ,C.X İstanbul , 1953 , s.12.

<sup>31</sup> Yusuf Koç , *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı* , Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara , 1989 , s.55.

<sup>32</sup> Mustafa Sabri Küçükkaşıkçı ve Ali Murat Yel , "Mahalle" , *DİA .C.XXVII* , İstanbul , 2003 , s.323.

<sup>33</sup> Öztürk , *a.g.e.* , s.202.

<sup>34</sup> Halil İnalçık , *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* , çev.Ruşen Sezer , Yapı Kredi Yayınları , İstanbul , 2003 , s.157.

**Tablo 1. Akkırman'ın Mahallelerinin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu**

	Nefs-i Akkırman Mahalleler	Müslim			Gayrimüslim		Genel Topl.
		Hane	Müc.	Muaf	Hane	Müc.	
1-	Mahalle-i Cami-i Şerif Hazret-i Han	56	26	-	-	-	306
2-	Mahalle-i Mescid-i Hacı Yurveran	44	32	-	5	-	252
3-	Mahalle-i Mescid-i Ali Çelebi	32	19	-	-	-	179
4-	Mahalle-i Mescid-i Şir Merd Ağa	35	13	-	-	-	188
5-	Mahalle-i Mescid-i Surplu Hüsam	40	18	-	-	-	218
6-	Mahalle-i Mescid-i Uzun Ramazan	19	3	-	-	-	98
7-	Mahalle-i Mescid-i Bergamalı Şücağ	46	10	-	-	-	240
8-	Mahalle-i Mescid-i Hacı Abdullah	39	-	-	-	-	195
9-	Mahalle-i Mescid-i Kaleciklü Hüseyin	39	2	-	-	-	197
10-	Mahalle-i Mescid-i Hacı İskender	32	-	-	-	-	160
11-	Mahalle-i Mescid-i Nasuh Ağa	32	2	-	-	-	162
12-	Mahalle-i Mescid-i Orakçı Hüseyin	46	20	1	-	-	251
13-	Mahalle-i Cami-i Şerif	30	3	-	-	-	153
14-	Mahalle-i Cami-i Şerif Merhum Sultan Bayezid Han	21	12	7	-	-	124
15-	Mahalle-i Mescid-i Okçular	17	14	4	-	-	103
16-	Mahalle-i Mescid-i Burhan Merd-i Kal'a	25	27	4	-	-	156
17-	Mahalle-i Mescid-i Tekke Merd-i Kal'a	21	16	-	-	-	121
18-	Mahalle-i Mescid-i Berber Şücağ	43	19	1	-	-	235
19-	Mahalle-i Mescid-i Topçu Hüseyin	21	12	-	-	-	117
20-	Mahalle-i Mescid-i Hacı Sinan	38	6	1	-	-	197
21-	Mahalle-i Bos Saven?	-	-	-	110	-	550
22-	Mahalle-i Yahudi (Cemaat-i Yahudiyân)	-	-	-	43	-	215
23-	Mahalle-i Ermeni	-	-	-	23	21	136
24-	Mahalle-i Kıptiyân (Cemaat-i Kıptiyân)	-	-	-	16	6	86
	<b>TOPLAM ŞEHİR NÜFUSU : 4664</b>	676	254	18	197	27	4664
		Hane	Müc.	Muaf	Hane	Müc.	
		Müslim Nüfus 3652 (%78,3)			G.Müslim Nüfus 1012 (%21,7)		4664

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Akkırman sancağı merkezinde yaşayan Müslüman nüfus 676 hane 254 mücerret ve 18 muaftan müteşekkil olup, tahminen 3652 kişidir. Bu rakam, yukarıda açıkladığımız hane ve mücerretlerin, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı sayıların kabul edilmesinden ve nüfus hesaplamaları için standart bir sayı bulunmayışından dolayı şehrin tam nüfusunu vermez. Bu rakam bize şehrin, ancak vergiye bağlı nüfusunu, tahmini olarak yansıtır.

Akkırman'ın Müslüman mahallelerinin en büyüğü tahmini 306 kişilik nüfus ile Mahalle-i Cami-i Şerif Hazret-i Han'dır. Bundan sonra sırasıyla 252 kişilik nüfus ile Mahalle-i Mescid-i Hacı Yurverân ve 251 kişilik nüfus ile Mahalle-i Mescid-i Orakçı Hüseyin gelmektedir. Buna karşılık şehir merkezinde en az Müslüman nüfusa sahip mahalle ise 98 kişilik nüfus ile Mahalle-i Mescid-i Uzun Ramazan'dır. Tablo-1'de de görüldüğü üzere Akkırman'ın mahallelerinin hemen hemen hepsi mescitlerin etrafında kurulup gelişmişler ve genel olarak mescitlerin bânilerinin isimleri ile tesmiye edilmişlerdir.

Akkırman'ın merkezinde Müslüman nüfustan başka Gayrimüslim nüfus da yaşamaktadır. Buna göre; Akkırman sancağının Gayrimüslim şehir nüfusunun

toplamı tahminen 1012 kişidir. Bunların 575'i Rum, 215'i Yahudi, 136'sı Ermeni ve 86'sı Kıpti(Çingene)'dir. Buna göre Gayrimüslimlerin içerisinde en fazla nüfusa sahip olan unsur Rumlardır. Defterimizdeki verilere göre burada en fazla dikkat çeken husus, Akkirman'daki Rumların ve Ermenilerin yaşadıkları mahallelerin isimlerinin açıkça belirtilmiş olmasına karşılık, Kıpti ve Yahudi unsurların yaşadıkları mahallelerin isimlerinin kaydedilmemiş olmasıdır. Defterimize Kıpti ve Yahudi unsurlar Cemaât-i Yahudiyân ve Cemaât-i Kıptiyân ifadeleriyle cemaat olarak kaydedilmişlerdir. Dolayısıyla bu unsurların ikamet ettikleri mahallelerin isimleri defterimizde geçmemektedir. Ancak bu unsurların Müslüman mahallelerinde veya diğer Gayrimüslim mahallelerinde yaşamadıkları kesin olduğundan dolayı, her ne kadar ikamet ettikleri mahallelerin isimleri zikredilmese de Akkirman'da bu unsurların da kendilerine özgü birer Kıpti ve Yahudi mahallelerinin olduğu kesindir.

Akkirman'ın şehir merkezinde yaşayan Müslim ve Gayrimüslim nüfus verilerinin toplanmasıyla oluşan sancak merkezinin genel nüfusu aşağıdaki gibidir.

**Tablo-2. Akkirman Sancağı Merkezinin Genel Nüfusu**

Akkirman Merkez	Nüfus	%
Müslüman Nüfus	3652	78,3
Gayrimüslim Nüfus	1012	21,7
<b>Toplam</b>	<b>4664</b>	<b>100</b>

Akkirman sancağının merkezindeki toplam nüfus tahminen 4664 kişidir. Bu nüfusun %78,3'ü Müslümanlardan, %21,7'si ise Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Buna göre sancak merkezindeki Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfusa göre hemen hemen 4 kat daha fazladır. Akkirman sancağında Gayrimüslimler deftere Rum, Ermeni, Yahudi ve Çingene gibi çeşitli etnik ve dini özelliklerine göre kaydedilirken, Müslümanlar genellikle milliyetleri belirtilmeden kaydedilmiştir. Defterimizdeki Müslüman unsurların içerisinde milliyeti belirtilerek yazılan tek unsur Tatarlardır.

Sancak merkezinin mahallelerini nüfus yönünden değerlendirdiğimizde; 701 numaralı ve 1574 tarihli tapu tahrir defterimize göre sancağın 24 mahalleden oluştuğunu görmekteyiz. Bu mahallelerden 19'u Müslüman, 4'ü ise Gayrimüslim mahallesidir. Geriye kalan 1 mahallede ise Müslümanlar ile Gayrimüslimler birlikte yaşamaktadırlar. Ancak Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları bu mahalle aslında Müslüman mahallesidir. Çünkü bu mahallede Tablo-1'de 2.sırada gösterildiği üzere 252 kişilik Müslüman nüfusa karşın sadece 5 kişilik bir Gayrimüslim nüfus mevcuttur. Buna göre bu 5 kişinin yaşadığı hane, büyük bir ihtimalle Müslüman bir ailenin, evini barkını bir Gayrimüslime satması sonucu meydana gelmiştir.

Akkirman'ın mahallelerinin nüfus yoğunluğuna bakacak olursak ; toplam 24 mahallenin 16'sının nüfusu 0 ilâ 200 kişi arasında değişmektedir. Geri kalan 8 mahallenin 6'sının nüfusunun 200 ilâ 300 kişi arasında değiştiğini, 2'sinin ise 300'den fazla nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz. Buna göre Akkirman'ın



mahallelerinin nüfus yoğunluğu genel olarak 0 ilâ 200 kişi arasındadır. Ayrıca yine bu verilerden çıkardığımız bir başka sonuç ise, Akkirman'ın mahallelerindeki nüfusun genel anlamda dengeli bir biçimde dağılmış olmasıdır. Buna göre, mahallelerin büyük çoğunluğunun nüfusu birbirine yakın olup, mahalleler arasında çok fazla nüfus farkı bulunmamaktadır.

### Akkirman Sancağının Kır Nüfusu

Bu kısımda Akkirman sancağının kır nüfusunu oluşturan, karyelerin<sup>35</sup> (köylerin) ve çiftliklerin nüfusları tablolar halinde verilecek ve sancağın kırsal kesim nüfusu içerisindeki Müslüman ve Gayrimüslimler tespit edilecektir. Metot olarak ilk baştan Akkirman'a tâbi köylerin nüfusları, daha sonra ise çiftliklerin nüfusları verilecektir.

701 numaralı 1574 tarihli tapu tahrir defterimize göre, Akkirman sancağına tâbi köylerin Müslim ve Gayrimüslim nüfusları aşağıda gösterilmiştir.

**Tablo 3. Akkirman'a Tâbi Köylerin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu**

	Köyler	Müslim		Gayrimüslim		Nüfus
		Hane	Müc.	Hane	Müc.	
1-	Karye-i Küçük Katırcı	40	8	--	--	208
2-	Karye-i Saruyâr	24	1	--	--	121
3-	Karye-i Kurhay	--	--	23	--	115
4-	Bugay Ağa	8	--	--	--	40
5-	Karye-i Bursalı	5	--	9	5	75
6-	Karye-i Ada.nd.Kenan Süvari	15	4	--	--	79
7-	Karye-i Beylödere	25	13	--	--	138
8-	Karye-i Kara İbrahim	61	12	--	--	317
9-	Karye-i Halilceyurdu	5	--	--	--	25
10-	Karye-i Kızılınar	18	3	16	--	173
11-	Karye-i Tur-Ali ?Turalı	6	8	--	--	38
12-	Karye-i Mihrace Ağa	20	--	--	--	100
13-	Karye-i Yanıkhisar	17	5	52	6	356
14-	Karye-i Kara Kasım	8	--	2	--	50
15-	Karye-i Kara Ali	9	3	--	--	48
16-	Karye-i Davutça	17	11	--	--	96
17-	Karye-i Artuk Şücağ	3	1	--	--	16
18-	Karye-i Büyükdere	13	2	--	--	67
19-	Karye-i Karaboray	10	1	--	--	51
20-	Karye-i Nasuh Ağa	17	--	--	--	85
21-	Karye-i İslam	5	--	--	--	25
22-	Karye-i Şakirönü	34	--	--	--	170
23-	Karye-i Mehmesâr	13	3	--	--	68
24-	Karye-i Akseyid	6	--	--	--	30
25-	Karye-i Ali İmar	16	3	--	--	83
26-	Karye-i Aşağıbağlar	21	--	--	--	105
27-	Karye-i Ak Mehmed	28	1	--	--	141
28-	Karye-i Alibey Hafız	10	--	--	--	50
29-	Karye-i Halis Ağa-ı Tatarân	9	2	--	--	47

<sup>35</sup> Defterimizde Akkirman sancağının kır nüfusunun bir bölümünü teşkil eden karye (köy) kelimesi, Arapça kökenli bir kelime olup, kelimenin Türkçe'deki karşılığı köy büyüklüğündeki idari birimdir. Ancak Kuran-ı Kerim'de Mekke ve Kudüs gibi büyük şehirler için de karye kelimesi kullanılmıştır. Kelime Arapça da zaman zaman çeşitli büyüklükteki idari birimler için kullanılmış olsa da Türkçe de her zaman köy büyüklüğündeki idari birimler için kullanılmıştır. Karye için bkz. T.W Haig, "Karye", *İ.A*, C.IX, İstanbul 1972, s.372.

30-	Karye-i İsa Koca Ağa-ı Tatarân	17	2	--	--	87
31-	Karye-i Esenkeldi an Tatarân	14	9	--	--	79
32-	Karye-i Karaevli	11	1	--	--	56
33-	Karye-i Bostan Ali	18	1	--	--	91
34-	Karye-i Papaz Ağa	36	12	--	--	192
35-	Karye-i Yeniköy	--	--	<b>41</b>	<b>18</b>	223
	<b>TOPLAM KÖY NÜFUSU : 3645</b>	559 Hane	106 Müc.	<b>143 Hane</b>	<b>29 Müc.</b>	
		Müslim Nüfus 2901 (%79,6)	<b>G.Müslim Nüfus 744 (%20,4)</b>	Topl. 3645		

Defterimizdeki verilerden yola çıkarak oluşturduğumuz Tablo-3'e göre; Akkirman sancağının köylerindeki toplam nüfus tahminen 3645 kişidir. Bu nüfusun %79,6'sını 2901 kişi ile Müslümanlar, %20,4'ünü 744 kişi ile Gayrimüslimler oluşturmaktadır. Hane ve mücerret sayılarına bakacak olursak ; Müslümanların 559 hane ve 106 mücerretten, Gayrimüslimlerin ise 143 hane ve 29 mücerretten oluştuklarını görürüz. 701 numaralı defterimize göre, Akkirman sancağına tâbi 35 köyün, 29'u Müslüman köyü, 2'si Gayrimüslim köyüdür. Geri kalan 4 köyde ise Müslümanlar ile Gayrimüslimler birlikte yaşamaktadırlar. Görüldüğü gibi sancağına tâbi köylerde de aynen şehir merkezinde olduğu gibi Müslim nüfus Gayrimüslim nüfusa göre hemen hemen 4 kat daha fazladır.

Akkirman sancağına tâbi en büyük köy 356 kişilik nüfus ile Yanıkhisar köyüdür. Bu köyü 317 kişilik nüfus ile Kara İbrahim köyü ve 223 kişilik nüfus ile Yeniköy takip etmektedir. Sancağına tâbi en küçük köy ise 16 kişilik nüfus ile Artuk Şücâğ köyüdür.

Akkirman sancağının köylerinin nüfus yoğunluğuna baktığımızda, sancağına tâbi toplam 35 köyden 31'inin nüfusunun 0-200 kişi aralığında olduğunu görmekteyiz. Geri kalan 4 köyün nüfusu ise 200'den fazladır. Buna göre sancağına tâbi köylerin çoğunluğunun nüfusu birbirine yakındır. Köy nüfusları arasında genel anlamda çok büyük farklılıklar görülmemektedir. Ancak pek tabii ki sancağına tâbi en büyük köy ile en küçük köy arasında nüfus açısından oldukça fark bulunmaktadır.

Akkirman sancağının kırsal kesiminin büyük bir bölümünü oluşturan köylerin nüfuslarından sonra, şimdi de kırsal kesimin diğer bölümünü oluşturan çiftliklerin nüfusları tespit edilecektir.

**Tablo 4. Akkirman'a Tâbi Çiftliklerin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu**

	Çiftlikler	Müslim		G.Müslim		Nüfus
		Hane	Müc.	Hane	Müc.	
1-	Çiftlik-i Hacı Sinan	2	-	-	-	10
2-	Çiftlik-i Boysa Nasuh	3	-	-	-	15
3-	Çiftlik-i İnehan Merd-i Kal'a	2	1	-	-	11
4-	Çiftlik-i Tatar Ali	5	2	-	-	27
5-	Çiftlik-i Hüseyin Çelebi	1	-	-	3	8
6-	Çiftlik-i Haydar Ağa	4	13	-	3	36
7-	Çiftlik-i Alagöz Atık	2	-	-	-	10

XVI. Yüzyılda Akkırman Sancağı

8-	Çiftlik-i Tursun Paşa	1	-	-	1	6
9-	Çiftlik-i Kayadboça	13	3	-	-	68
10-	Çiftlik-i Kaykçı Ali	2	-	-	1	11
11-	Çiftlik-i Körükçü İskender	1	-	-	1	7
12-	Çiftlik-i Kasab Mehmed	3	1	-	1	17
13-	Çiftlik-i Ürekçi Hasan	3	1	-	-	16
14-	Çiftlik-i Musa Tâli	2	-	-	-	10
15-	Çiftlik-i Mahmud Reis	4	-	-	-	20
16-	Çiftlik-i Mehmed	1	3	-	-	8
17-	Çiftlik-i Seyyid Musa	1	-	-	3	8
18-	Çiftlik-i Hacı Abdullah	21	4	-	-	106
19-	Çiftlik-i Halil Çelebi	11	4	-	3	62
20-	Çiftlik-i Ali bin Manavlu	9	2	-	1	48
21-	Çiftlik-i Hacı Mustafa	24	1	-	3	124
22-	Çiftlik-i Hacı Sinan, Eflak Ahmed	16	12	-	6	98
23-	Çiftlik-i Rüstem Çelebi	5	16	-	4	45
24-	Çiftlik-i Hacı İnav	11	5	-	-	60
25-	Çiftlik-i Dülger Kemal	3	4	-	-	19
26-	Çiftlik-i Hamlak Hızır	2	-	-	2	12
27-	Çiftlik-i Hacı İbrahim bin Hasan	1	-	-	2	9
28-	Çiftlik-i Delü Mehmed	2	4	-	3	17
29-	Çiftlik-i Mir Ali	1	4	-	-	9
30-	Çiftlik-i Esik Ağa	10	1	-	-	51
31-	Çiftlik-i Halil Çelebi	1	-	-	1	6
32-	Çiftlik-i Hacı Hasan, ve Hacı Abdullah	6	1	-	7	38
33-	Çiftlik-i İsmail bin Satılmış	5	-	-	4	24
34-	Çiftlik-i Şücağ Halife	5	-	-	-	25
35-	Çiftlik-i Ramazan bin Berber Senuh	4	2	-	-	22
36-	Çiftlik-i Divane Mustafa	3	3	-	3	21
37-	Çiftlik-i Yörük Ali	1	-	-	-	5
38-	Çiftlik-i Hamamcı Ali	1	-	-	-	5
39-	Çiftlik-i Kasapçı Mustafa	1	3	-	-	8
40-	Çiftlik-i Hacı Memi	1	1	-	3	9
41-	Çiftlik-i Bostanlı	4	-	-	-	20
42-	Çiftlik-i Veli bin Bedellü	1	2	-	-	7
43-	Çiftlik-i Hamamcı Sinan	12	6	-	-	66
44-	Çiftlik-i Arslan Ali	3	-	-	-	15
45-	Çiftlik-i Arnavut Hasan	1	-	-	8	13
46-	Çiftlik-i Gülcü Hamza	1	-	-	5	10
47-	Çiftlik-i Kasab Hasan	2	-	-	6	16
48-	Çiftlik-i Memi bin Azeb	1	-	-	3	8
49-	Çiftlik-i Memi bin Mustafa	1	-	-	2	7
50-	Çiftlik-i Ramazan bin Halim	1	-	-	8	13
51-	Çiftlik-i Hüseyin Gazi	1	-	-	3	8
52-	Çiftlik-i Kara Nasuhlar	2	-	-	-	10
59-	Çiftlik-i Salih veled-i Sülem	3	1	-	-	16
60-	Çiftlik-i Küçük Barlıcı	3	-	-	3	18
61-	Çiftlik-i Kırac Sinan der Sartuniye	2	1	-	3	14
62-	Çiftlik-i Kal'alu Hayreddin	2	-	-	-	10
		258	117	0	117	
		Hane	Müc.	Hane	Müc.	
	<b>TOPLAM ÇİFTLİK NÜFUSU : 1524</b>	Müslim Nüfus		<b>G.Müslim.Nüfus</b>		Topl.
		1407 (92,3)		<b>117 (%7,7)</b>		1524

Akkırman sancağının çiftliklerinde, göz ardı edilemeyecek miktarda nüfus yaşamaktadır. Buna göre çiftliklerdeki nüfusun toplamı 1524 kişidir. Bunların 1407'si Müslüman geri kalan 117'si ise Gayrimüslimdir. Burada dikkat çeken

husus, çiftliklerdeki Gayrimüslimlerin hepsinin mücerret, yani bekar olmasıdır. Buradan biz, bu Gayrimüslimlerin Müslüman çiftliklerinde çalışan bekar işçiler olabileceğini tahmin etmekteyiz.

Akkirman sancağına tâbi çiftliklerin nüfus yoğunluğu genel anlamda 0-75 kişi aralığındadır. Zira sancağına tâbi 62 adet çiftliğin 59'unun nüfusu bu kategoriye girmektedir. Geri kalan 3 çiftliğin nüfusu ise 75 kişiden fazladır. Sancağına tâbi çiftliklerin nüfusları görüldüğü gibi dengeli bir biçimde dağılmıştır. Akkirman sancağının en büyük çiftliği 124 kişilik nüfus ile Hacı Mustafa Çiftliği'dir. Bunu 106 kişilik nüfus ile Hacı Abdullah Çiftliği ve 98 kişilik nüfus ile Hacı Sinan Çiftliği takip etmektedir. Diğer yandan sancağın en küçük çiftlikleri ise 5'er nüfus ile Topçu Cafer, Yörük Ali ve Hamamcı Ali Çiftlikleridir.

Akkirman sancağının toplam kır nüfusu aşağıdaki tabloda Müslim, Gayrimüslim ayrımı yapılmadan gösterilmiştir.

**Tablo 5. Akkirman Sancağının Kır Nüfusuna Toplu Bakış**

Kırsal Kesim	Nüfus	%
Köylerin Toplam Nüfusu	3645	70,5
Çiftliklerin Toplam Nüfusu	1524	29,5
<b>Toplam</b>	<b>5169</b>	<b>100</b>

Buna göre sancağın kırsal kesiminde yaşayan nüfusun toplamı tahminen 5169 kişidir. Bunların 3645'i köylerde, geri kalan 1524'ü ise çiftliklerde yaşamaktadırlar. Sancağın köy ve çiftliklerinin nüfuslarının toplanmasıyla ortaya çıkan kırsal kesim nüfusunu Müslim ve Gayrimüslim unsurlar açısından değerlendirdiğimizde, Müslim nüfusun 4308 kişi, Gayrimüslim nüfusun ise 861 kişi olduğunu görürüz. Buradan Müslim nüfusun, Gayrimüslim nüfustan 5 kat daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu veriler, klasik olarak Osmanlı idari birimlerinin kırsal kesimlerinde çok fazla Gayrimüslim unsurun yaşamadığı tezini doğrulamaktadır. Zira sancağın şehir merkezinde Müslim nüfus Gayrimüslim nüfustan 3,5 kat fazla iken kırsalda bu fark 5 kat'a çıkmıştır.

#### **Akkirman Sancağının Genel Nüfusu**

Burada Akkirman sancağının şehir ve kırsal kesim nüfuslarının toplanmasıyla oluşan, sancağın genel nüfusu verilecektir. Elimizdeki bu veriler sayesinde, sancağın şehir ve kır nüfusunun da birbirine oranı mukayese edilecektir. Daha sonra ise sancağın genel nüfusu içersinde Müslim ve Gayrimüslim nüfusun payı hesaplanacaktır. Aşağıdaki tabloda sancağın genel nüfusu verilmiştir.

**Tablo 6. Akkirman Sancağının Genel Nüfusu**

Akkirman	Nüfus	%
Şehir Nüfusu	4664	47,4
Kırsal Kesim Nüfusu	5169	52,6
<b>Sancağın Genel Nüfusu</b>	<b>9833</b>	<b>100</b>

Sancağın şehir ve kırsal kesim nüfuslarının Müslim ve Gayrimüslim ayrımı yapılmadan toplanması sonucu ortaya çıkan rakam tahminen 9833 kişidir. Bu

sayı tahminen sancağın genel nüfusunu yansıtmaktadır. Sancağın şehir ve kır nüfusunu karşılaştıracak olursak, toplam 9833 kişilik nüfusun, 5169'u (%52,6) kırsal kesimde, geri kalan 4664'ü (%47,4) ise şehir merkezinde yaşamaktadır. Şehir ve kır nüfusunu Müslim ve Gayrimüslim ayırımına tâbi tuttuğumuzda, kırsal kesimdeki Müslim nüfusun şehirdeki Müslim nüfustan daha fazla olduğunu tespit etmekteyiz (4308 Müslim nüfus kırsal kesimde, 3652 Müslim nüfus şehir merkezinde yaşamaktadır). Gayrimüslim unsurlar için bu durum tam tersidir. Zira şehirde yaşayan Gayrimüslim nüfusun kırsal kesimde yaşayan Gayrimüslim nüfustan daha fazla olduğunu görmekteyiz (1012 Gayrimüslim nüfus şehir merkezinde, 861 Gayrimüslim nüfus kırsal kesimde yaşamaktadır).

Sancağın genel nüfusu içerisinde Müslim ve Gayrimüslim nüfusun tahmini miktarını ve birbirine oranına göz atacak olursak ; durum aşağıdaki tablodaki gibidir.

**Tablo 7. Akkırman Sancağının Genel Nüfusu İçerisindeki Müslim ve Gayrimüslimlerin Miktarı**

Akkırman	Nüfus	%
Toplam Müslim Nüfus	7960	80,9
Toplam Gayrimüslim Nüfus	1873	19,1
<b>Akkırman'ın Toplam Nüfusu</b>	<b>9833</b>	<b>100</b>

Defterimizdeki verilere göre yaptığımız nüfus araştırması sonucunda, sancağın genel nüfusunu 9833 kişi olarak tespit etmiş bulunmaktayız. Bu nüfusun %80,9'unu Müslümanlar, %19,1'ini ise Gayrimüslimler oluşturmaktadır. Buna göre Akkırman sancağı genelinde de şehir ve kırsal kesimde olduğu gibi Müslüman nüfus, Gayrimüslim nüfusa göre daha fazladır.

#### **Akkırman Sancağındaki Vergi Düzeni ve Sancağın Ekonomik Yapısı**

701 numaralı tapu tahrir defterimizdeki nüfus verilerinden sonra, şimdi de sancağın ekonomik yapısını ortaya koyan verileri analiz ederek sancağın iktisadi yapısını aydınlatmaya çalışacağız. Akkırman sancağının iktisadi yapısını ve sancaktan alınan vergi gelirlerini tahlil etmeden önce, sancaktan alınan vergileri açıklayacağız. Böylece hangi verginin ne anlama geldiği ve niçin alındığı daha iyi anlaşılacaktır.

#### **Akkırman Sancağından Alınan Vergiler**

##### **Resm-i Çift (Çift Vergisi)**

Müslüman halkın ekip biçtiği toprak karşılığında devlete vermekle yükümlü olduğu, şahsi bir kulluk vergisidir.<sup>36</sup> Bu vergi kesinlikle tarımsal bir vergi olmayıp, halkın üzerinde yaşadığı ve ekip biçtiği toprak karşılığında devlete verdiği vergidir<sup>37</sup>. XV.Yüzyılın ikinci yarısına kadar bu vergi, devletin hemen hemen her yerinde 22 akçe olarak alınmıştır. Daha sonraları, bu vergi bazı

<sup>36</sup> Neşet Çağatay , “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler” , *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C.V , Ankara , 1947 , s.495.

<sup>37</sup> Buna benzer kulluk vergileri Avrupa'da da vardır. Buna göre halk, bazı hizmetleri feodal beye kulluk vergisi yerine yapmakla yükümlüydü.

eyaletlerde 36-37-40 hatta 50 akçeye kadar yükseltilmiştir.<sup>38</sup> 701 numaralı tapu tahrir defterimizde de bu verginin evlilerden 22 akçe olarak alındığını, bekarlardan ise resm-i mücerret adı altında 6 akçe olarak alındığını görmekteyiz.

### **İспенç**

Müslüman halktan alınan resm-i çift'e karşılık, Gayrimüslimlerden alınan kulluk vergisine verilen isimdir.<sup>39</sup> Bu verginin miktarı 25 akçedir. Defterimizde de bu verginin hem evli hem de bekar Gayrimüslimlerden istisnasız 25 akçe olarak alındığı görülmektedir.

### **Öşür**

Uşr veya Öşr kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, lügatta 10/1 anlamına gelmektedir.<sup>40</sup> Kelime Osmanlı Devletinde **Öşür** veya **Āşâr** olarak kullanılmıştır. Bu vergi genel anlamda tarımsal ürünlerden alınan bir vergidir. Öşrün oranı ürüne ve devletin eyaletlerine göre 10/1, 8/1, 6/1 ve 5/1 arasında değişmektedir.<sup>41</sup> Öşür tarımsal bir vergi olmasına rağmen, defterimizde öşrün tarımsal ürünlerden başka, [ öşr-ü kovan (arıcılık), öşr-ü mâhi(balıkçılık), öşr-ü tomruk ve odun ...vs ] ürünlerden de alındığını görmekteyiz.

### **Āsiyâb Resmî ( Vergisi )**

Bu vergi Osmanlı devleti sınırları içerisindeki su yada yel ile çalışan un ve zeytinyağı değirmenlerinden alınan vergidir. Verginin alınmasındaki temel kriter, değirmenin yıl içerisinde çalıştığı gün sayısıdır. Buna göre 1 yıl çalışan değirmenlerden 60 akçe, 6 ay çalışanlardan 30 akçe ve 3 ay çalışanlardan ise 15 akçe değirmen vergisi alınırdı.<sup>42</sup> 701 numaralı tapu tahrir defterimizde bu verginin 30 akçe olarak tahsil edildiğini görmekteyiz. Buna göre Akkirman'daki değirmenlerin 6 ay çalıştıklarını söyleyebiliriz.

### **Ağıl ve Ağnam Vergisi**

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden alınan vergiye verilen isimdir. Genellikle 2 koyuna 1 akçe olarak alınmıştır.<sup>43</sup>

### **Diğer Vergiler**

Yukarıda ana hatlarıyla açıkladığımız vergilerden başka, sancaktan, Resm-i hanâzır(domuz yetiştiriciliği), Cürm-ü cinayet, Deştânî ( Çeşitli para cezaları), Beyt-ül Mâl-ı Gâib(Varisi olmayan terekelerin hazineye intikali), Yava ve Kaçgun, Resm-i Arus (Gelin vergisi)...gibi vs. vergiler de alınmıştır. Ancak bu vergiler ne zaman ortaya çıkıp tahsil edileceği kesin olarak bilinmediği için, bir başka deyişle sabit vergiler olmadıkları için<sup>44</sup> defterimizde bu vergilerin hasılları ayrı ayrı verilmemiş, bir bütün halinde bu vergilerin toplamı şehir, köy ve

<sup>38</sup> Halil İncılık , “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü” , *Osmanlı İmparatorluğu : Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, İstanbul 1996, s.41.

<sup>39</sup> Çağatay , “a.g.m” , s.507.

<sup>40</sup> A Grohmann , “Öşür” , *İA* , C.IX , İstanbul , 1964 , s.482.

<sup>41</sup> Ö.Lütfi Barkan , “Öşür” , *İA* , C.IX , İstanbul , 1964 , s.486.

<sup>42</sup> Çağatay , “a.g.m” , s.503-504.

<sup>43</sup> Çağatay , “a.g.m” , s.486.

<sup>44</sup> Halil Sahillioğlu , “Bad-ı Heva” , *DİA* , C.IV , İstanbul , 1991 , s.416.

çiftliklerin gelirlerinin hasıl bölümüne yazılmışlardır. Dolayısıyla defterimize toplu halde kaydedilen bu vergilerin bir çoğunun halktan ne miktarda alındığını tespit edemiyoruz.

### **Akkirman Sancağının Ekonomik Yapısı**

Yukarıda açıklanan vergi türleri Akkirman sancağının hem şehir merkezinden hem de kırsal kesiminden tahsil edilmiştir. Bu açıklamalara göre Akkirman sancağının ekonomik yapısını değerlendirmeye çalışacağız. Sancağın ekonomik yapısını incelerken sancağın şehir ve kır gelirlerini ayrı ayrı ele alıp, en sonunda ise bu iki grubu birleştirerek sancak genelinin ekonomik yapısını tespit edeceğiz.

#### **Akkirman Sancağının Şehir Gelirleri**

Akkirman sancağının şehir gelirlerinin bir bölümünü yukarıda açıkladığımız vergi gelirleri oluşturmaktadır. Ancak defterimizde şehir gelirlerinin en büyük payını, mukataa gelirleri oluşturmaktadır. Mukataalar, mülkiyeti devlete ait olan arazi, han, ticaret merkezleri, madenler, tuzlalar gibi ticari gelir getiren günümüzdeki karşılığı sanayi merkezleri veya bir çeşit fabrika olan yerlerin, özel şahıslara belli bir para ödemeyi taahhüt etmeleri karşılığında kiraya verilmesi sonucu ortaya çıkmışlardır.<sup>45</sup> Devlet bu mukataaları kiraya verirken açık artırma usulünü uygular ve en fazla vergi vermeyi taahhüt eden kişiye mukataaları verirdi. Böylece hem devletin ihtiyacı olan sıcak para karşılanmış oluyordu, hem de mukataayı alan kişi üretim ve geliri artırmak için, daha fazla çaba sarf ediyordu.<sup>46</sup> Mukataaları bir bakıma günümüzdeki özelleştirmelere benzetebiliriz. Ancak özelleştirmelerde, ticarethanenin mülkiyet hakkı satılırken, mukataalarda ticarethanenin mülkiyet hakkı devlet tarafından saklı tutulur ve sadece kullanım hakkı kiraya verilir. Akkirman sancağı merkezinde şemhane(mum imalathanesi), serhane(mezbaha) ve buzhane mukataalarının olduğunu defterimizdeki verilerden anlamaktayız.

Sancağın şehir gelirlerini oluşturan diğer vergi grupları ise Turla(Dinyester) nehri gümrüğü ve şehirdeki pazarlardan alınan bâc-ı bazar vergisi gelirleridir. Akkirman sancağı, Turla nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunmasından dolayı, bu nehrin giriş ve çıkışını kontrol etmekte idi. Dolayısıyla da Turla nehrinin gümrük gelirleri, sancak ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Akkirman sancağı kanunnamesinde, Turla nehrinden geçirilen hayvan, kereste, kumaş...vb ticari mallar ve bundan başka nehirden geçirilen esirlerden ne kadar vergi alınacağı ayrıntılarıyla belirtilmiştir.<sup>47</sup> Ayrıca yine aynı kanunnamede Akkirman'ın pazarlarında alınan ve satılan mallardan ne kadar bâc-ı bazar vergisi alınacağı da belirtilmiştir.

<sup>45</sup> Mehmet Genç, "Mukataa", *DİA*, C.XXXI, İstanbul, 2006, s.129.

<sup>46</sup> Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.231-232.

<sup>47</sup> Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri 7/2.Kitap II.Selim Dönemi Kanunnameleri*, İstanbul 1994, s.724-725.

Akkirman sancağının şehir gelirleri aşağıdaki Tablo 7'de gösterilmiştir.

**Tablo 7. Akkirman'ın Şehir Gelirleri**

Nefs-i Akkirman	Akçe	%
Mukataa(Kira), Gümrük ve Pazarlardan Alınan Vergiler	260.983	78,9
Ziraat ve Değirmencilikten Alınan Vergi Gelirleri	38.005	11,6
Raiyyet(Kulluk) Vergileri ve Ârizi Vergi Gelirleri	26.034	7,9
Hayvancılık ve Hayvansal Ürünlerden Alınan Vergi Gelirleri	5410	1,6
<b>Toplam</b>	<b>330.432</b>	<b>100</b>

Tablomuzda da görüldüğü gibi, Akkirman sancağının şehir gelirlerinin toplamı 330.432 akçedir. Burada sancak merkezinin ekonomisine en fazla katkı yapan grup, %78,9'luk oranla mukataalar, Turla(Dinyester) nehri gümrüğü ve pazarlardan alınan vergi gelirleridir. Bundan sonra sancak merkezinin ekonomisine %11,6'lık oranla ziraat ve değirmencilikten alınan vergiler, %7,9'luk oranla kulluk vergileri ve çeşitli para cezaları, son olarak ta %1,6'lık oranla hayvancılık ve hayvansal ürünlerden alınan vergi gelirleri katkı yapmaktadır. Buna göre, sancak merkezinde çok fazla tarım ve hayvancılık yapılmamaktadır. Şehrin ekonomisi genel anlamda ticari faaliyetlere dayanmaktadır.

#### **Akkirman Sancağının Kır Gelirleri**

Akkirman sancağının kırsal kesimini oluşturan köy ve çiftliklerin gelirlerini burada tahlil edeceğiz. Burada köy ve çiftlikler nüfus kısmındaki gibi ayrı ayrı değerlendirilmeyecek, köy ve çiftliklerin gelirlerinin toplamı birlikte verilerek, sancağın kır gelirleri hesaplanacaktır.

**Tablo 8. Akkirman'ın Kırsal Kesim Gelirleri**

Akkirman'ın Kır Gelirleri	Akçe	%
Ziraat ve Zirai Ürünlerden Alınan Vergi Gelirleri	203.888	82,2
Raiyyet(Kulluk) Vergileri ve Ârizi Vergi Gelirleri	39.669	15,9
Hayvancılık ve Hayvansal Ürünlerden Alınan Vergi Gelirleri	4672	1,9
<b>Toplam</b>	<b>248.229</b>	<b>100</b>

Akkirman sancağının kır gelirlerinin en büyük kısmını ziraat ve zirai ürünlerden alınan öşürler oluşturmaktadır. Yukarıdaki tabloda zirai ürünlerin çeşitleri ve üretim oranları verilmemiş olmasına rağmen, 701 numaralı defterimize göre hem şehirde hem de kırsal kesimdeki zirai ürünlerin içerisinde; en fazla üretilen ürünler sırasıyla buğday, arpa, darı, pirinç ve çavdar'dır. Hayvancılık ve hayvansal ürünlere baktığımızda ise en fazla dikkat çeken sektörler küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, balıkçılık, arıcılık ve bal üretimidir. Ancak bunun yanında Gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde domuz yetiştiriciliğinin de yapıldığı görülmektedir. Akkirman sancağının kır gelirleri içerisinde dikkat çeken bir başka husus ise, şehir merkezindeki mukataa, gümrük ve pazar gelirlerinin, kırsal kesimde olmamasıdır. Buna göre Akkirman sancağına tâbi köy ve çiftliklerde ticari faaliyet olmadığını, şehirdekinin aksine tarım ve hayvancılığın ön plana çıktığını söyleyebiliriz.

Sancağın kırsal kesimindeki kulluk ve ârizî vergi gelirlerine baktığımızda; bu gurubun 39.669 akçe ile sancağın kır gelirlerinin %15,9'unu oluşturduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Buradan yola çıkarak kırsal kesimdeki halktan



önemli kulluk vergisi ve çeşitli para cezalarının alındığını anlamaktayız. Zira kırsal kesimde bu gruba giren gelir miktarı, aynı grubun şehirdeki miktarından daha fazladır.

#### Akkirman Sancağının Genel Ekonomik Yapısı

Burada Akkirman sancağının şehir ve kır gelirlerini toplanmasıyla oluşan, sancağın genel ekonomik yapısını tespit edeceğiz. Daha sonra ise; şehir ve kır gelirlerini birbiriyle mukayese ederek sancağın ekonomik yapısının daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlayacağız.

**Tablo 9. Akkirman Sancağının Genel Ekonomik Yapısı**

Akkirman'ın Genel Ekonomik Yapısı	Akçe	%
Akkirman'ın Şehir Gelirleri	330.432	57,1
Akkirman'ın Kırsal Kesim Gelirleri	248.229	42,9
<b>Toplam</b>	<b>579.661</b>	<b>100</b>

Akkirman sancağının şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu, ortaya çıkan rakam 579.661 akçe olup, bu rakam şehrin genel ekonomik yapısını ifade etmektedir. Buna göre Akkirman sancağının ekonomik yapısının %57,1'ini şehir merkezindeki ekonomik faaliyetler, geri kalan %42,9'unu ise kırsal kesimdeki ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Buradaki en önemli husus, nüfus bölümünde gösterildiği gibi sancağın kırsal kesim nüfusunun şehir nüfusundan daha fazla olmasına rağmen, sancağın şehir gelirlerinin, kırsal kesim gelirlerinden daha fazla olmasıdır. Burada ortaya çıkan en önemli sonuç, şehirlerdeki ticari faaliyetlerin her zaman kırsal kesimdeki tarım ve hayvancılık sektöründen daha fazla gelir getirdiğidir. Akkirman sancağında da bu sonuç açıkça görülmektedir.

#### SONUÇ

Bu makalede, Dinyester(Turla) nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde yer alan ve çok önemli stratejik konuma sahip olan Akkirman sancağının 1484 yılında Osmanlı hakimiyetine girişı ve bundan 90 sene sonra, 1574 yılında yapılan tahrir kayıtlarına göre, sancağın idari, iktisadi ve demografik yapısı incelenmiştir. Araştırmamızdan çıkan sonuçlara göre, Akkirman, idari bakımdan, 24 mahalleye ve 35 köye sahip bir sancak merkezidir.

Sancağın demografik yapısına baktığımızda ; sancak nüfusunun toplamda tahminen 9833 kişi olduğunu görmekteyiz. Sancağın Müslüman ve Gayrimüslim nüfusu karşılaştırıldığında, Müslüman nüfusun çoğunluğunun Tatar ve Türk olduğu, Gayrimüslim nüfusun ise Rum, Ermeni, Yahudi ve Çingenelelerden oluştuğu, ayrıca Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusa göre yaklaşık 4 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır (7960 Müslim, 1873 Gayrimüslim).

Sancağın ekonomik yapısına baktığımızda ; sancak ekonomisine en fazla katkı yapan grubun mukataa, gümrük ve pazarlardan alınan ticari vergi gelirlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında sancak ekonomisinde,sancağın kırsal kesiminde yapılan özellikle tarım ve hayvancılık gelirleri de önemli yer tutmaktadır. Sancak ekonomisine katkı yapan bir diğer grup ise, kulluk vergileri ve çeşitli para cezalarının oluşturduğu gelir grubudur.

Yaptığımız bu araştırmada, Akkırman sancağında da, diğer Osmanlı sancaklarındaki gibi şehir merkezinde ticaretin, kırsal kesimde ise tarım ve hayvancılığın ön plana çıktığını tespit etmiş bulunmaktayız.

**Abstract**

*In this search, the political and administrative structure of the city Akkırman was searched according to the Tapu Tabrir register under the number 701 and dated 1574. A part from this the approximative population of the city and the amounts of the taxes in the city economy were counted.*

**Key Words:** *Akkırman, Title Registry, Ottoman Empire, The Demography studies.*

**KAYNAKÇA**

- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi II*, Cem Yayınevi, İstanbul,1995
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri 7/2*.Kitap II.Selim Dönemi Kanunnameleri, İstanbul,1994
- BARKAN, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C.X, İstanbul,1953, ss.1-26
- \_\_\_\_\_, "Öşür", *İ.A*, C.IX, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1964, ss.485-488
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, 701 Numaralı Tapu Tahrir Defteri
- BİLGE, L.Mustafa, "Akkırman", *DİA*,C.II, İstanbul,1989, ss.269-270
- ÇAĞATAY, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Reyadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C.V, Ankara,1947, ss.483-511
- DARKOT, Besim, "Akkerman", *İ.A*, C.I, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul,1979, ss.251-251
- DECEİ, Aurel, "Boğdan", *İ.A*, C.II, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul,1979, ss.697-705
- \_\_\_\_\_, "Bucak", *İ.A*, C.II, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul,1979, ss.742-747
- EVLİYA, Çelebi, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, C.VII ve C.VIII, Türkçeleştiren Zuhuri Danişman, İstanbul,1970

- GENÇ, Mehmet, "Mukataa", *DİA*, C. XXXI, İstanbul,2006, ss.129-132
- GROHMANN, A, "Öşür", *İ.A*, C. IX, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul,1964, ss.483-485
- GUBOĞLU, Mihail, "Fatih'in Ştefan Çel Mare Üzerine İki Boğdan Seferi (1474-1476)", *Bellekten*, C.XLVII, S.185, Ocak 1983, Ankara,1984, ss.138-194
- HAIG, T.W, "Karye", *İ.A*, C. IX, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul,1972, ss.372-372
- HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacii't Tevarih II*, haz. İsmail Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Eskişehir,1992
- İNALCIK, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Osmanlı İmparatorluğu : Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren Yayınları, 2.Baskı, İstanbul,1996
- \_\_\_\_\_, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev.Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2003
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi –I*,çev. Özdemir Çobanoğlu, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul,1998
- KELEŞ, Hamza, "Akkerman Sancağı'nda Yavuz Sultan Selim Han Vakıfları", *G.Ü. Gazii Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.XXI, S.2, Ankara,2001, ss.179-188
- KOÇ, Yusuf, *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1989
- KILIÇ, Orhan, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı : Beylerbeylikler / Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)", *Türkler*, C.IX, Ankara,2002, ss.887-898
- KÜÇÜKKAŞIKÇI, Mustafa Sabri ve Ali Murat Yel, "Mahalle", *DİA*, C. XXVII, Ankara,2003, ss.323-326
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi II*, sad.İsmail Erünsal, Tercüman Gazetesi Yayınları 1001 Temel Eser Dizisi,Tarihsiz
- NEŞRİ, Mehmed, *Neşri Tarihi II*, haz. Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara,1984
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Boğdan" *DİA*, C.VI, İstanbul,1992, ss.269-271
- ÖZTÜRK, Yücel, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,2000
- PANAİTE, Viorel, "Osmanlı Hakimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyinde Yayılışı: XIV ve XVI.Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan" çev. Numan Elibol,*Türkler*, C.IX, Ankara,2002, ss.206-218
- SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bad-ı Heva", *DİA*, C.IV, İstanbul,1991, ss.108-109
- TURAN, Şerafettin, "II.Bayezid", *DİA*, C.V, İstanbul, 1992,ss.234-238
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK – Basımevi, Ankara,1998.